

*Dossier*  
*Mitjans i reinvidicació nacional*



# PERIODISME I CATALANISME AL SEGLE XX

Anàlisi històrica de dues òptiques d'un mateix debat

Històricament la premsa de Barcelona i de Madrid han respost a dues concepcions de l'Estat oposades, fidel reflex de la confrontació política. En un moment molt delicat de les relacions entre Catalunya i Espanya, Josep Maria Figueres –professor d'Història del Periodisme a la UAB i autor d'un centenar d'estudis sobre aquesta temàtica– ens mostra en aquest article una visió ràpida al segle XX per ubicar el debat polític i mediàtic actual.



TEXT JOSEP MARIA FIGUERES

A partir del 1714, s'enceta una tongada de prohibicions per a l'opinió pública catalana, encarnada en el periodisme d'arrel identitària, per part del poder polític central, que minoritzarà el pensament fins a extrems màxims i prohibirà la comunicació política. Només amb la Renaixença i l'empenta de la societat urbana, una Barcelona en creixement impulsa vehicles comunicatius propis malgrat censures i prohibicions. Així, en plena Restauració, Valentí Almirall, a «Persecucions a la premsa catalana» (*L'Aureneta*, Buenos Aires, 5-I-1879), publicat a l'exterior i sense signar, per raons òbvies, palesa la dificultat d'un debat en què les argumentacions no poden ser lliures perquè una de les parts és, alhora, literalment jutge. El *Diari Català*, com moltes altres tribunes, és suspès en argumentar sobre el catalanisme. No obstant aquesta situació de disfuncionalitat del diàleg, les dues parts, especialment en moments crucials, han exposat sengles argumentacions i ara, en un decisiu moment per al futur de Catalunya, apareixen, igualment, posicions oposades en el periodisme.

La irrupció de noves publicacions, per exemple, diaris com *La Renaixença* (1881) i, sobretot, *La Veu de Catalunya* (1899) o setmanaris com *La Campana* (1870) i *L'Esquella* (1872) configuren la influència a la societat catalana d'un pensament

que aspira a la igualtat i a la llibertat. Quan Almirall porta, en plena primera República, la concepció de la llibertat federal a Madrid on durant uns mesos *El Estado Catalán* se'n fa ressò i proposa una federació, o confederació, seguint el model d'Estats Units o Suïssa, l'experiment, la bona voluntat, acabarà d'una manera contundent afirmant, la darrera línia del darrer escrit del darrer número: «Lasciati ogni speranza». Era l'11 de juny del 1873. No hi ha res a fer.

Vint anys després, la Lliga Regionalista guanya eleccions i el conflicte polític entre dues concepcions de l'Estat, la centralista que encarna, grosso modo, Madrid, i l'austriacista o descentralitzada

## EN ELS MOMENTS EMBLEMÀTICS, HI HA UN PERIODISME QUE DEFENSA LES ARGUMENTACIONS POLÍTiques DE MAJOR LLIBERTAT

de Barcelona s'encarna en els periòdics, en el periodisme en què s'exposen súpliques i argumentacions per uns, amenaces i consideracions per altres. Semblantment al moment present, en què catalans argumenten el dret a votar i el centralisme la imposició de la negació. La relació és desigual. Durant el segle XIX, Catalunya o la província de Barcelona, està la major

part del temps sota règim militar, en estat de guerra o en conflictes que tenallen l'anomenada *llibertat d'impremta* aleshores, *llibertat d'expressió* avui. Durant el XX, dues dictadures militars ocupen la meitat del segle també. Entremig, a més, molta violència. Tot el segle XIX és ple de conjuntures en què sempre hi ha un conflicte urgent abans de la reivindicació catalana (el 1919, amb la qüestió social, o guerres com Cuba o Marroc). Avui, parlar de crisi abans de llibertat nacional és un discurs gastat per l'historiador que pot exhumar antecedents a dojo.

Sempre hi ha el recurs a la violència, com a última *ratio*. No hi ha arguments ni raons sinó simplement la força i prou. Quan el catalanisme té un cos social gran i pren força dins el conjunt social català no accepta la imposició de la corrupció com a norma, del

cunerisme, la martingala electoral, i crea un sistema polític democràtic que respecti la catalanitat, elimina els partits dinàstics i guanya les eleccions del 1901 "per golejada". Poc després, el novembre del 1905, la guarnició militar barcelonina destrueix les redaccions i impremta dels emblemàtics periòdics *La Veu* i *Cu-cut!* com a al·lusió al futur, ras i curt, per imposar el model de

Cuba i Filipines, sotmeses i que encarnen José Martí i José Rizal reprimits, empresonat i condemnat a treballs forçats el primer i afusellat el segon.

## DUES VISIONS DIFERENTS

Ens fixarem en uns moments emblemàtics del segle xx, durant la consecució d'uns conjunts jurídics que poguessin establir la situació, els estatuts d'autonomia, l'intent del 1918, del 1932 i el més recent

## ELS DOS PERIODISMES, EL DE BARCELONA I EL DE MADRID, HAN TINGUT SEMPRE HISTÒRIES D'INCOMPRESIÓ

de l'actual estatut. En tots aquests hi ha un periodisme que defensa les argumentacions polítiques de major llibertat per a simplement organitzar la vida col·lectiva i amb institucions representatives i eficients. No hi ha cap mena de dubte que sense la densa malla, la primera dècada del segle xx, amb diaris i setmanaris a totes les capitals de comarca importants i a totes les ciutats, la Mancomunitat no hagués estat tan assumida pel conjunt de la població.

Igualment, la reivindicació del 1918 fou aturada amb la divisió social i la dictadura de cinc anys després i l'Estatut del 1932 mai no hagués arribat tampoc de no disposar de mig centenar de diaris i centenars de publicacions arreu del país, diaris nous com *El Matí*, *La Humanitat* o *L'Opinió* i diaris vells com *La Veu*, *La Publicitat* o *L'Autonomista*. Actualment, dona molta força que diaris com *Avui-El Punt*, *Ara* o *La Vanguardia*, entre altres és

clar, estiguin ben identificats amb l'ideari democràtic i nacionalista dels lectors i, de fet, si algun d'aquests diaris canviés substancialment de perspectiva de mires veuria, sens dubte, com un sector de lectors l'abandonaria per falta de sintonia.

Els dos periodismes, el de Barcelona i el de Madrid han tingut sempre històries d'incompresió. No hi hagut vinculació fàcil, fora de moments puntuals i en tribunes concretes, potser *Triunfo* amb col·laboradors com Manolo Vázquez Montalbán i altres casos concrets. Tanmateix, els escriptors han col·laborat —*Gaziel* a *El Sol* o la plana major des d'*ABC* a *La Vanguardia*— en la interpretació informativa. No hi hagut sensibilitat i el fet arranca de lluny.

Els antecedents són el silenci davant alguna reivindicació significativa dels catalans. Un cas emblemàtic és el *Memorial de greuges* (1885), amb la indiferència que

## ELS DEBATS PERIODÍSTICS SÓN AGRESSIUS COM A ESCENARIS DE CONFRONTACIÓ IDEOLÒGICA PREVIS A CANVIS D'ORGANITZACIÓ POLÍTICA

es rep la màxima representació catalana (Guimerà, Verdagué...) que simplement demana que s'aturi la discriminació cultural, lingüística, identitària... i que no s'apliqui una política econòmica només favorable a Castella, que també té el seu dret, llengua, mentalitat, etc. com a dominant i que vol fer que sigui, tal com

aconseguirà, la seva particular opció, la comuna espanyola, l'hegemònica.

La premsa madrilenya silencia la diferència, la menysté, la ignora, la rebutja o la ridiculitza. Els intel·lectuals fan el buit i, fins i tot els més progressistes, com Núñez de Arce, polemitzaran agrament amb catalans —Mañé i Flaquer, el mateix Almirall— perquè veuen que el català aspira a la normalitat, és a dir, als mateixos drets que té el castellà al seu territori i, per tant, el desplaçarà, i volen preservar el privilegi fruit de la conquesta i la força. Les posicions seran enfrontades, tot i que la discussió no pot ser lliure perquè si el catalanisme es «passa» se li aplica una legislació, la llei de Jurisdiccions del 1906 que posa, inversemblantment, el control dels continguts periodístics sota la jurisdicció militar i així empresonen periodistes el primer terç de segle, —de Pous i Pagés a Manuel Carrasco i Formiguera— que no poden recórrer sentències ni tenir judicis justos atesa la particularitat ideològica.

No hi ha prou en mirar la premsa militar, —diaris i setmanaris, no les publicacions oficials—, que consideren el catalanisme una anomalia que cal extirpar per dur a la bona salut, la unificació. No és casual que el primer decret de

Primo de Rivera, menys d'una setmana després del cop d'estat del 13 de setembre del 1923, sigui el de repressió del separatisme, o sigui dels “delictes” d'opinió.

No hi ha cap mena de sensibilitat a la diferència. El que per als catalans és l'expressió, tan genuïna, «parlem-ne»,



per als espanyols serà un «¡Ni hablar!», exponents de dues mentalitats conceptuals oposades, o almenys, ben diverses. Quan els catalans callen, els diran: «Quien calla otorga» i no, la dita local: «Qui calla, no diu res» tan vinculada a la sensibilitat racionalista i positivista de la mentalitat lògica i vinculada a la raó com la catalana. El diàleg al llarg del segle xx, doncs, entre imposicions i malentesos, serà ben escàs i difícil. Només en un moment es veurà mínimament acceptat, durant la Guerra Civil, quan el Madrid assetjat assoleixi la sincera solidaritat catalana.

Com han argumentat en economia Francesc Cabana, en llengua Francesc Ferrer, o en política Josep Benet, els posicionaments seran de dos nivells irreconciliables. Un vol absorbir i l'altre mantenir. I cap serà més fort que l'altre. L'opció espanyola no pot esclafar la reivindicació catalana i aquesta no pot imposar el seu model al conjunt estatal. El segle xx serà de conflicte, directe o soterrat, quan la força hagi d'imposar el seu model precisament perquè la reivindicació no pugi de to. No deixa de ser representatiu que el primer decret de Franco, en trepitjar terres catalanes, fos l'abolició de l'Estatut.

## DEBATS AGRESSIUS

Sigui amb caricatures, les de Sileno a l'ABC amb un Macià boig els anys trenta, les d'*El Imparcial* dibuixant un Cambó també boig, els debats periodístics són agressius com a escenaris de confrontació ideològica previs a canvis d'organització política. L'argumentació respon a un conflicte d'origen: no s'al·ludeix a una dificultat de relació que cal superar sinó, reduccio-

## INSULTS, BEFES I DIALECTES

Les diferents postures de la premsa catalana i madrilenya respecte a la configuració de l'Estat s'observa en nombrosos articles i llibres. A continuació, en publiquem tres extractes força representatius.

*«Davant dels insults i les befes a Catalunya vingudes de periòdics de Madrid, davant de les amenaces a la nostra llengua i a la nostra manera d'ésser, davant del règim excepcional a què es condemna indefinidament la nostra terra, tots els catalans se senten ferits en el més íntim de les seves afeccions, tots els catalans senten l'ofensa, i sense distinció de classes i estaments, d'escoles i partits, de províncies i ciutats, s'uneixen per protestar-ne amb enèrgica protesta»*

Enric Prat de la Riba: «El míting de Solidaritat», *La Veu de Catalunya*, 9-II-1906. rep. a *Obra completa*, III, 41-42

*«Que cada cual se exprese en su idioma o dialecto regional, e incluso haga con él literatura, me parece muy bien. Lo primero es natural y lo segundo no es más que ganas de perder el tiempo en la mayoría de los casos. Pero que un particularismo localista, xenófobo y chovinista, con idioma o dialecto de escasa difusión, lleve sus prejuicios, sus odios y su delirio de grandezas al extremo de boicotear el idioma nacional, el español, con el que se han dado a conocer tantos ingenios: que ha atravesado los mares y ha sido vehículo de civilización en las cinco partes del mundo y hablan cien millones de almas, me parece más que censurable, un crimen»*

ABC, 9-I-1931

*«El dia 2 de maig de 1920 es celebraren a Barcelona Jocs Florals al Palau de Belles Arts. N'era mantenidor el mariscal Jofre, rossellonès que havia conservat viu l'esperit de catalanitat malgrat la glòria de les seves victòries. (...) A la sortida es proferiren, copiosos, crits estridents. La policia actua amb energia potser excessiva per tal de reprimir les manifestacions (...) Hi hagué un bon nombre de ferits i protestes irades que es manifestaven amb visites a les autoritats i telegrams a Madrid. Com altres vegades, la premsa de Barcelona donava una tonada diferent a la de Madrid. Aquesta atacava els separatistes, els catalanistes, els catalans i Catalunya, Tornàvem a tenir per alguns dies una d'aquelles situacions tan desagradables que sols servien per a enverinar i dificultar solucions favorables per al plet català!»*

Francesc Cambó: *Memòries (1876-1936)*, Barcelona, Alpha, 1981.

nalment, al nomenat «problema catalán» (encara avui s'escriu així!) que cal, doncs, com tots els problemes, resoldre.

Per aquesta raó tantes vegades hom considera els catalans com a sinònim de jueus (a exterminar), de fenicis (comerciants, usurers, indignes) i com un virus o càncer, així de dur, que simplement cal anihilar i eliminar per la seva intrínseca maldat.

## DEL 1885 FINS A L'ACTUALITAT, EL PERIODISME MADRILENY HA CONSIDERAT CRÍTICAMENT LA DIFERÈNCIA CATALANA

Això no apareix en premsa marginal sinó a l'espai d'honor, les portades, les pàgines d'opinió de la premsa més influent, la de referència. Seran molts els comentaristes que durant tota la vida, de Marsillach a primers de segle fins a Salaverría o J. Camba els anys deu, vint i trenta, maldaran contra les reivindicacions catalanes, siguin l'oficialitat de la llengua «infantilisme local» a la simple llengua «a todos los españoles nos indigna que los catalanes hablen catalán». Només quan hi hagi «fútiles aún humeantes» apareixerà la manca del problema pel silenci forçat d'una part. És clar que aleshores l'única premsa serà la de l'exili, i fins i tot aquesta el centralisme la persegueix amb ràbia com féu amb el setmanari cultural *El Poble Català* (París, 1940) en una trista història de venjança contra la revista cultural dels vençuts a les portes de la Segona Guerra Mundial.

Quan comencen les discussions parlamentàries de l'Estatut d'Autonomia la primavera-estiu del 1932, *ABC* inclou

en portada el retrat d'Isabel la Catòlica «en cuyo reinado glorioso se realizó la unidad de España». El 2012, quan les reivindicacions catalanistes són multitudinàries, TVE emet una sèrie sobre aquesta monarca per com, afirmen comunament i erròniament, començà la unitat. I, al mateix temps, el ministre de cultura parla d'espanyolitzar els infants catalans. Una manca d'incomprensió històrica en un

discurs en el qual no és aliè el paper dels mitjans de comunicació centralistes.

Són diaris els que organitzen protestes —mítings, etc.— o avui reparteixen banderes d'Espanya o ahir postulaven taules de signatures contra l'Estatut o s'oposaven que els papers catalans de Salamanca tornessin al lloc d'on foren espoliats. Ho fan perquè consideren que encarnen l'essència de l'espanyolitat a partir d'un model únic: una llengua única, un sistema polític únic i un predomini del model castellà.

El discurs, constant al segle xx, ha penetrat i ha arrelat conceptes que mostren la mateixa realitat de maneres diferents. Així, en l'ensenyament del català, diaris de Barcelona parlen d'accés a la llengua perseguida durant el franquisme que té el suport del Parlament català, mentre diaris de Madrid magnifiquen i creen el conflicte, com va fer *El Mercurio* al Xile anterior a Pinochet. Exploten una argumentació fictícia i repeteixen fins a l'exageració la mentida i així disposar d'una predisposició dels seus lectors que volen que aquell fet passi encara que sigui

inexistent. Ho palesa el 12 de setembre de 1993 el diari *ABC*: «Igual que Franco, però al revés. Persecución del castellano en Cataluña». Contestada per *La Vanguardia* el 3 d'octubre amb una enquesta demostrant que el castellà no estava perseguit.

Des de 1885 fins ara, el periodisme madrileny ha considerat críticament la diferència catalana i no ha maldat pels ponts del diàleg que durant tot el segle, de Prat de la Riba a Espriu s'han intentat infructuosament per part catalana fins a veure la inviabilitat.

El punt àlgid de malentès serà l'estiu del 1932. *El Imparcial*, —que Prat de la Riba definia com a diari «d'incurable ceguesa»— amb números extraordinaris criticant el projecte d'autonomia catalana. Recordava, així, la campanya «Hermanos o extranjeros» de l'*ABC*, campanya que va ser replicada des de *La Publi* per Rovira i Virgili. Això és consultable a *Catalunya i Espanya* on Jaume Sobrequés aplega els periòdics catalans, de *La Humanitat*, *La Veu* i *La Publicitat* fins a l'humorístic *El Be Negre* que parodia el monogràfic d'*El Imparcial* en to sarcàstic, tot mostrant-hi els deserts de distància entre les dues concepcions periodístiques. Ç

Més informació a:  
*El periodismo catalán. Prensa e identidad. Un siglo de historia* (1879-1984) (Editorial Fragua, 2012) de Josep Maria Figueres.

*Catalunya i Espanya* (La Magrana / Diputació de Barcelona, 1988) edició a cura de Jaume Sobrequés.

+ info